מרדכי גילת | מיכל שבת

בשם החושך האקדמי

הסתרת פרוטוקולים ממרצים הטוענים שקידומם נעצר משיקולים זרים ומפאת גיל מתקדם – עומדת במרכז סערה באוניברסיטת בר־אילן ● התירוצים של בר־אילן כאילו מדובר ב"שמירה על החופש האקדמי" נדחו בבתי המשפט ● הצצה למלחמת עולם החושפת את ראשי האוניברסיטה בקלונם ● עכשיו, בגיבוי הטכניון ואוניברסיטאות נוספות, מבקשת בר־אילן מבית המשפט העליון לבטל את פסקי הדין נגדה ● לקרוא את הנימוקים, לרבות סיפור ההתנכלות למרצה חולת סרטן, ולהתבייש

אפשר לקרוא לסיפור הזה פרשת אוניברסיטת בר־אילן ואפשר גם – מגדלי החושך של האקדמיה. השם לא ממש חשוב. מה שחשוב הוא איך הופכת אוניברסיטה ותיקה בישראל, עטורת הישגים, למוסד אטום המתנהל לעיתים על פי קוד של משטרים אפלים ואינו מתבייש בכך. איך במקום קשיפות מלאה יש באוניברסיטה הזאת קשר שתיקה, ואיך ראשי המוסד הזה מנהלים מלחמת עולם נגד מרצים אמיצים, שביקשו לחשוף בפניהם את מסמכי ועדות המינויים הסודיות, ונדחו על הסף.

במלחמה הזאת, שאחד מגיבוריה הלך בי־נתיים לעולמו משברון לב, כבר נקראו כמה בתי משפט להתערב, הובילו את אנשי בר־אילן אל עמוד הקלון וקרעו חלון לאבסורד הבא: מצד אחד מנופפת האוניברסיטה בדגל החופש האקדמי, ומצד שני, במסגרת אותו "חופש", מסתירה ממרצים שלה פרוטוקולים הקשורים לעצירת קידומם. היא פשוט מצפצ־פת עליהם כאילו עקרונות חופש המידע אינם מקובלים עליה.

המדהים מכל: הדברים האלה נעשים בידיעה ובעידוד מלא של ראשי אוניברסיטאות אח־רות – נוסף על תמיכת ראשי הטכניון, שכבר הסתבכו בעצמם בפגיעה באדריכל ליאור דץ (שביקש לעיין בפרוטוקול ההחלטה לדחות את בקשתו להתקבל ללימודי דוקטורט ונענה בשלילה בתירוץ של פגיעה בחופש האקדמי). חבורת הפרגוגים הזאת מתנהגת כמי שיש לה עניין להגן על הליך קבלת החלטות במחשכים. זה כאילו הרגל שלה.

הקורבן האחרון במלחמת השקיפות הזאת הוא ד"ר נאוה מסלובט, 66, מרצה וחוקרת מנוסה במחלקה לחינוך של אוניברסיטת בר־אילן, שלפני כחודשיים זכתה בניצחון משפ־טי נגד האוניברסיטה. מסלובט החלה ללמד בבר־אילן ב־1987, שנה לאחר מכן סיימה את הדוקטורט שלה באותה אוניברסיטה, דהרה קדימה, ולפני שבע שנים, כשהיא מצוידת לדבריה ברקורד אקדמי עשיר, ביקשה לקבל דרגה של מרצה בכירה.

היא הציגה רשימה ארוכה של תפקידי הוראה ומחקר שמילאה, הצביעה על פרסומיה המדעיים, תיארה כנסים מקצועיים שאירגנה או השתתפה בהם – והיתה בטוחה שקידומה מובטח. ודאי אחרי שהדיקן שלה דאז, פרופ' יוסף מניס, תמך בהעלאתה בדרגה.

להפתעתה קיבלה תשובה שלילית ולא עזר ערעור על ההחלטה שהגיש פרופ' מניס עצמו. הנימוק הסתמי הפורמלי שקיבלה מהאוניברסיטה: "מספר הפרסומים שלך אינו מצדיק העלאה שלך בדרגה ולא הוכח הפוט־נציאל המחקרי שלך".

הסיפור חזר על עצמו כעבור שנה, שנ־תיים, שלוש, וד"ר מסלובטי חשדה כי מני־עים פסולים מסתתרים מאחוריו. החשד הזה התחזק כשניהלה לגרסתה שיחות עם פרופ' מניס וביקשה להבין ממנו מה באמת מונע את קידומה.

"נמסר לי בעל פה מפי דיקן הפקולטה", כתבה בתצהיר לבית הדין, "כי השיקול המס־תתר מאחורי המילה פוטנציאל מתייחס לגילי המבוגר. מדובר בטיעון מובהק של אפליה. פרופ' מניס סיפר כי טען כלפי אלה שמ־תייחסים לגילו של מועמד שאם זה אכן הני־מוק, לא היו צריכים מלכתחילה לתת לי דרגת מרצה. שהרי הגיל שלי היה ידוע כבר אז ואין זה הוגן להעלות עכשיו את הנימוק הזה".

בתצהירה סיפרה כי שוחחה על הבעיה גם עם פרופ' יעקב כץ, ראש בית הספר לחינוך דאז, וזה הסביר לה כי לא קודמה ממניעים פוליטיים. "מן הראוי לציין", כתבה, "שאבי ז'ל היה בין מייסדי הפועל המזרחי, לא הסכים עם דרכם של אחדים ממנהיגי התנועה וחבריה והביע דעתו בעניין זה באורח נחרץ. אני מניחה שעניין זה, לצד קידום אנשי שלומנו, היה לי לרועץ".

ד"ר מסלובטי שקלה בנסיבות האלה את צע־דיה והחליטה להמשיך במלחמה. היא תבעה הס־ברים וזכות שימוע, דרשה לקבל לידיה מסמכים ופרוטוקולים המתארים את הדיונים בוועדות המינויים, שוחחה עם כל מי שרק הסכים לשמוע אותה וספגה יריקה אחרי יריקה. ראשי האוני־ברסיטה חסמו את דרכה אל המסמכים המבר־קשים – רמסו וחשפילו אותה. בסוף, כשמחלת הסרטן תקפה אותה בשלהי 2006, שברו את שיא החוצפה: הציעו לה ללכת הביתה.

"שמור לי ואשמור לך"

ד"ר מסלובטי לא נשברה גם אחרי מסכת ההשפלות הארוכה. באמצעות פרקליטיה, עוה"ד משה פרדס ומשה בר, היא דרשה מהאוניברסיטה לפצות אותה על הפגיעה בד־כויותיה ועל מה שעוללו לה, לטענתה, ראשי המוסד הזה מאז 2001 – השנה שבה ביקשה לראשונה להעלות אותה לדרגת מרצה בכירה. היא תיארה מה עשתה ומה תרמה לאוניברסיטה במשך 20 שנות הוראה ומחקר, סיפקה הוכ־חות, המתינה למציאת פשרה הוגנת ונאלצה בסוף לעתור לבית הדין לעבודה בת"א. יותר ממיליון שקלים היא דרשה.

בעתירה מפורטת ומנומקת, מגוללת המר־צה הוותיקה סיפור אישי כואב, לעיתים קורע לב ממש, של התעללות ופגיעה קשה בה ובד־כויותיה. היא מתארת בדבריה מה שנראה כמ־נגנון חושך דורסני של האוניברסיטה, שעוסק בהסתרת מסמכים מבעלי עניין בבר־אילן ומ־נסה להתישם ולשבור את רוחם.

"עברתי במשך שנים מסלול של ייסורים, של סחבת ושל אי אמירת אמת", היא כותבת בתצהיר שהגישה לפני כמה חודשים לרשמת בית הדין בתל אביב, שלי ולך. "חלק מהעוול שנגרם לי יסודו בדרכה של האוניברסיטה בוועדות המינויים, בקידומים נגועים בחוסר תום לב, ובשיקולים זרים. בנות משפחה ומקו־רבות של אנשי אקדמיה מקודמות באופן גורף בבית הספר לחינוך. הלכה למעשה כמעט אין אישה שאינה מהמקורבות, אשר קודמה במ־סגרת בית הספר הזה. ברור שמדובר בתופעה חמורה של 'יד רוחצת יד' ו'שמור לי ואשמור לך', בלשון בני אדם".

בלהט מלחמתה בעוולות שנעשו לה, כות־בת ד"ר נאוה מסלובטי כי מרצים בבר־אילן זוכים לקידום על רקע פוליטי, מסבירה כי הבעיה שלה היא שאינה נמנית עם "הסקסורים המיוחסים", ומדגישה כי במקרים רבים קודמו מרצים באוניברסיטה אף שמספר הפרסומים שלהם היה מועט – בניגוד לכמות הפרסומים המרעיים שלה. האפליה הזאת זועקת מבחינתה לשמים, במיוחד כשלא ערכו לה שימוע, לא עימתו אותה עם הסיבות להקפאת קידומה, לא איפשרו לה להגיב, להסביר, להשיב ולהבין על מה ולמה באמת החליטה ועדת המינויים לדחות אותה.

"ניסיונותי לבוא בדברים עם האוניברסיטה ולנסות לפתור את המחלוקת בדרכי שלום, עלו בתוהו", היא כותבת ומוסיפה: "נוכחתי לדעת שאיני זוכה לשיתוף פעולה ולפיכך לא נותר לי אלא לפנות לבית הדין כדי שיסייע לי בהוצאת האמת לאור".

חשיפת האמת מבחינתה, הסבירה בתצהירה, כרוכה בחשיפת הפרוטוקולים שעסקו בע־ניינה, ופרקליטה, עו"ד פרדס, אכן ביקש מבית הדין להורות לאוניברסיטה לחשוף בפניה את המסמכים המבוקשים. אלא שהאוניברסיטה, באמצעות עו"ד דפנה שמואלביץ, דחתה שוב את הבקשה. ראשיה לא הבינו איך אפשר בכלל לדרוש מהם לחשוף מסמכים מדיונים פנימיים כשמוסדות להשכלה גבוהה אינם רשות ציבו־רית ואין להחיל עליהם, לטענתם, את חובות המשפט הציבורי.

שקיפות נוסח בר־אילן

בקרב הזה, שנפתח בבית הדין לעבודה בתל אביב, סירבה אוניברסיטת בר־אילן להגיש כנ־דרש תצהיר גילוי מסמכים – בין היתר בטענה שמדובר ב"בקשה קטנונית ובלתי מבוססת". היא הכחישה בנחרצות את האשמותיה של ד"ר מסלובטי, הבהירה כי דווקא ניסתה ללכת לקראתה, וטענה כי רק אילו היתה העותרת מפוטרת בגלל החלטת ועדת המינויים, היה מקום לחשוף את הפרוטוקולים.

עמדתה העקרונית של בר־אילן היתה: דיון של ועדה אקדמית כמוהו כדיון פנימי והחו־פש האקדמי נהנה מהגנה חוקית. בנוסף צריך להביא בחשבון את המצב הייחודי של שיטות ההערכה וההכרעה של עמיתים באוניברסיטה, המעניקים חוות דעת על קולגה, חורצים את גורלו ואמורים להמשיך לעבוד לצידו אחר כך. יש להקנות להם חיסיון אחרת תהיה פגיעה קשה בהליך האקדמי.

בר־אילן דבקה בעמדה הזאת גם אחרי שהוצע לה למסור את הפרוטוקולים תוך הסתרת שמות האנשים שדיברו בישיבה, וחזרה על דקלומי הפגיעה בחופש האקדמי. הרשמת ולך דחתה את התירוץ הזה מכל וכל: "נציגי בר־אילן", היא כתבה, "מתקשים להפנים את העיקרון היסודי שלעובד יש זכות יסוד לדעת ולעמוד על השיקולים העומדים בבסיס אי קידומו או ההחלטה לפטרו. לשיקולים האלה יש השלכה מיידית ומרחיקת לכת על עתידו המקצועי, ואין מקום שבתי המשפט ייתנו יד לנוהג נפסד של הסתרת מידע תוך הסתתרות מאחורי וע־דות אקדמיות ויועדות מינויים למיניהן, ותוך שימוש בחופש האקדמי, כביכול".

כדי להמחיש את גודל האיוולת והסכנה, הציגה הרשמת את התסריט האפשרי הבא: "במסגרת תחקיר פנימי נאסף מידע שגוי, לא מבוסס או גרוע מכך – מוטה, על ידי גורם או אנשים שמטעמם השמורים עימם מבקשים להזיק לנשוא התחקיר, להכשילו, או לעצור את קידומו. כיצד יוכל אותו עובד להתמודד עם דברים אלה אם לא יהא מודע להם ויתא־פשר לו להעמיד את הדברים, או את אוספי המידע עליו, על טעותם?"

"התוצאה של מתן גיבוי להסתרת מידע במקום שאין לכך הצדקה", הוסיפה הרשמת, "עשויה להיות קשה, ואין זה ראוי ורצוי בימי־נו כאשר עקרון השקיפות וחופש המידע אמור לשמש נר לרגלי חברה מתוקנת.

"הטענה של האוניברסיטה כי חיסיון מוחלט לוועדות מינויים לפעול בחודרי חדרים משרת עיקרון נשגב של חופש אקדמי, תמוהה בעיניי. וראי לא ברור כיצד הוא אמור לשרת את טובת הציבור – ציבור שאמור להיות מעוניין שהטו־בים והראויים ביותר יעבדו במסגרת הגופים האקדמיים. מדוע אם כן הסתרת מידע אמו־רה להיות לטובת ולתועלת הציבור – לבר־אילן פתרונים".

שופטת: "נציגי בר־אילן מתקשים להפנים את העיקרון שלעובד יש זכות לדעת על השיקולים העומדים בבסיס אי קידומו או פיטורין... אין מקום לתת יד לנוהג נפסד של הסתתרות מאחורי ועדות אקדמיות תוך שימוש בחופש האקדמי, כביכול"

בר־אילן. מה מנסים ראשי בר־אילן להסתיר מהמרצים שלהם ומדוע?

השופטת ארד. ביקורת קשה על בר־אילן

ד"ר קיסר. קיבל את הפרוטוקול אחרי שפוטר

הרשמת ולך. לעובד יש זכות לדעת

השורה התחתונה: בשלב זה של המשפט חייבה השופטת את בר־אילן לחשוף בפני התר־בעת את המסמכים שביקשה.

האינטרס של חקר האמת

שיעור החינוך הזה שקיבלו נציגי האוניברסי־טה – הכרעת דין קשה שעליה הספיקו כבר לע־רער – לא ניתן לפרגוגים מבר־אילן בחלל ריק. הדברים האלה נכתבו אחרי שאותה אוניברסיטה כבר ספגה במקרים דומים, שהוכרעו בבית הדין, מהלומות קשות ולא למדה את הלקח. היא התי־עלמה, גייסה לעזרתה את הטכניון, האוניבר־סיטה העברית, אוניברסיטת חיפה, אוניברסיטת ת"א ואוניברסיטת בן־גוריון (מכון ויצמן, צריך יחיד בסדום, סירב לתת יד לשערורייה), הגישה ערעור וממשיכה להגן על מעלליה.

הסיפור בתמצית: לפני כחמש שנים החלי־טה האוניברסיטה לפטר שני מרצים ותיקים מהפקולטה למדעי היהדות: ד"ר צמח קיסר שהחל ללמד באוניברסיטה בשנת 83', סיים את הדוקטורט שלו ב־98', ביקש להעלותו לדרגת מרצה בכיר ב־2000 וב־2002 ונשלח הביתה בגיל 57; וד"ר חיים שטרן ז"ל שלימד באוניברסיטה 12 שנה ובגיל 59, אחרי דחיית בקשותיו לקידום, הופסקה גם עבודתו.

שני המרצים האלה, באמצעות עוה"ד משה פרדס וליאת זיגבוים, טענו שהמנגיע לפיטורים היה גילם המתקדם, ביקשו להוכיח שמדובר באפלייה מחמת גיל ודרשו לקבל לידם את הפרוטוקולים של הוועדות שבחנו את בקשתם. בר־אילן סירבה כדרכה, השניים עתרו לבית הדין האזורי לעבודה בתל אביב, והשופטת נטע רות פסקה לטובתם. בין היתר קבעה רות כי "על פרוטוקולים של ועדות מינויים במוסדות להשכלה גבוהה לא חל חיסיון, וכי האינטרס של הפרט לדעת מה אירע בעניינו והאינטרס של חקר האמת גוברים על האינטרס – כבד המשקל כשלעצמו – של קיום דיון חופשי בגוף אקדמי".

בהחלטה שקולה ומאוזנת הורתה השופטת לאוניברסיטה להעביר לעותרים עותק מהפרו־טוקולים של דיוני ועדות המינויים שהתייחסו אליהם, תוך ציון שמות חברי הוועדות שהשי־תתפו בדיון, אבל תוך השמטת שמות הדוברים ומוסרי חוות הדעת. כלומר, העותרים יידעו מה נאמר עליהם ומה היו העובדות שעליהן נשענה הוועדה כשדחתה את פניותם.

בהנחה שבר־אילן נהגה בניקיון כפיים מוח־לט, היא היתה אמורה לקפוץ על החלטת נטע רות ולחבק אותה בחום. בפועל היא נהגה בדיוק להפך: דבקה בסירובה, הגישה ערעור לבית הדין הארצי לעבודה ורתמה אליה, כאמור, גם את האוניברסיטאות האחרות שבשמן נקבנו. הטירוף של הנצחת קשר השתיקה הוציא אותה כנראה מדעתה.

תפסיקו לבלבל את המוח

אלא שגם שופטי ערכאת הערעור, ששיבחו את פסק הדין של השופטת רות ואימצו את מסקנותיה, לא היטיבו עם נציגי הקלקולים באקדמיה. בהחלטה מנומקת היטב, שאותה כתבה השופטת נילי ארד, קובע בית הדין הארצי כי "האוניברסיטה אינה יכולה להס־תתר מאחורי פרגוד החופש האקדמי והתקנון האקדמי, ולהימנע בכך ממילוי חובותיה כלפי עובד המועסק בה".

ארד מדגישה בהמשך כי "החופש האקדמי, מעצם מהותו, אינו יכול לשמש עוגן להוראת תקנון המטילה איפול גמור על מידע מבעל העניין הלגיטימי. מפורשת ככל שתהיה, אין בהוראה ממין זו כדי להסיג כליל, אף לא לה־פקיע, את זכות העיון הפרטית". ועוד אמירה חשובה: "את החשוב באמת אין להותיר סמוי מהעין. חובת הגילוי היא ערך יסודי, היא האינ־טרס הדומיננטי רב המשקל".

מה שקבעו בעצם שמונה שופטים, בשתי ערכאות שדנו בפרשה, חד וברור: תפסיקו לב־לבל לנו את המוח עם הסיפור הזה של חופש אקדמי. אתם עוסקים בבני אדם, בחריצת גו־רלות – מותר למרצים שלכם, כמו לכל עובד אחר במשק, לדעת איך התקבלה ההחלטה בע־ניינם ובאילו נימוקים מסרבת האוניברסיטה לקרם אותם. מותר להם לבקש שימוע כדי לנסות לשכנע את ועדת המינויים שהחלטתה מוטעית ושהיא נשענת על עובדות לא נכונות. כבר היו דברים מעולם.

מה עשתה האוניברסיטה אחרי ההחלטה הזאת? ניחשתם נכון: עתרה לבית המשפט העליון. גם עכשיו, אחרי שבשלושה פסקי דין הסבירו להם השופטים בלשון ברורה וחדה מה ההבדל בין אור לחושך, הם עדיין לא מבינים. הם לא איתנו. הם מקווים כנראה שרוורית בי־ניש וחבריה יחזירו אותנו לימים אפלים.

יחי החושך האקדמי.

"ההליך תלוי ועומד"

בתשובה לשאלות "ישראל היום" מדווע ממשיכה בר־אילן להתנגד לחי־שיפת מסמכי ועדות המינויים, כותב לנו דובר בר־אילן, חיים זיסוביץ': "האוניב־רסיטה כיבדה ומכבדת את כל החלטות בתי המשפט. הוא הדין בסוגיית חשיפת הפרוטוקולים. לפיכך, לד"ר צמח הומצאו כל המסמכים הרלוונטיים. באשר לד"ר מסלובטי, האוניברסיטה חולקת על ההח־לטה ולכן הגישה ערעור שטרם נדון".

הדובר כותב בהמשך: "אוניברסי־טת בר־אילן ושאר המוסדות להשכלה גבוהה סוברים כי שאלת החיסיון של דיונים אקדמיים יורדת לשורשי החופש האקדמי, וכי החלטות בית הדין לעבר־דה בדבר חשיפת הפרוטוקולים חושפות פגיעה קשה בהליך האקדמי. לפיכך, מפאת חשיבותה של השאלה, החליטו המוסדות כגוף אחד להביא את הנו־שא להכרעת בג"ץ, מקום שם ההליך עומד ותלוי".

תגובות האוניברסיטאות התומכות בעמדת בר־אילן, דומות. המכנה המשו־תף שלהן: חשש מפגיעה בחופש האק־דמי. כולן מקפידות להסתתר מאחורי משפט הקסם הזה.